

Religia, racjonalizm i oświecenie: badanie dokumentów dotyczących polsko-niderlandzkich powiązań

Projekt ten ma na celu odtworzenie i udostępnienie zestawu fascynujących źródeł na temat dwóch wczesnonowożytnych mniejszości religijnych, które działały między Polską a Holandią w XVII wieku: polskich socynian i holenderskich remonstrantów (lub arminian). Ze względu na wspólną historię, holenderskie archiwa zawierają kilka ważnych dokumentów dotyczących polskich socynian.

Socynianie byli odłamem protestantyzmu o bardzo specyficznych poglądach na naturę Chrystusa, które były uważane za hereetyckie przez wszystkie inne odłamy chrześcijaństwa. W kontekście względnej tolerancji religijnej w Polsce w XVI wieku rozwijali się w Polsce i wkrótce stali się znani jako Bracia polscy. Jednak od końca stulecia, pod naciskiem katolickiej kontrreformacji, ich wyznanie znalazło się pod coraz większą presją w Polsce i zaczęło szukać afiliacji za granicą. Mniej więcej w tym samym czasie Rewolta Holenderska przeciwko (katolickiej) hegemonii Habsburgów doprowadziła do bardzo "mieszanej" sytuacji religijnej w Holandii, gdzie kilka wyznań chrześcijańskich współistniało mniej lub bardziej pokojowo. Jednak na początku XVII wieku ponownie pojawiły się napięcia religijne i polityczne między kalwińskim kościołem reformowanym a tymi o przekonaniach remonstranckich.

Ze strony kalwińskiej Remonstranci byli określani przez swoich przeciwników jako "krypto-socynianie" ze względu na swoje poglądy religijne, podczas gdy z drugiej strony delegacje polskich socynian usilnie zwracały się do Remonstrantów z propozycjami współpracy, a nawet zjednoczenia między ich kościołami. Próby te były inspirowane poglądem socynian, że mają oni ważne wspólne idee z remonstrantami. Wydaje się, że wielu pojedynczych remonstrantów podzielało ten pogląd. Biorąc jednak pod uwagę ich własną walkę o przetrwanie, przywódcy remonstrantów nie byli chętni do zawarcia tego sojuszu.

Z perspektywy czasu intelektualne dyskusje między socynianami, remonstrantami i ich przeciwnikami rozwinęły wiele tematów, które później stały się głównymi tematami europejskiego oświecenia, w odniesieniu do natury człowieka, racjonalizmu, sekularyzacji i tolerancji. Projekt ten udostępni badaczom i szerokiej rzeszy odbiorców dwa ważne dokumenty źródłowe dla tych debat:

1) - pokaźny rękopis **Maxima Polonica**, przechowywany obecnie w Rotterdamie i zebrany przez Andrzeja Lubienieckiego (1590 - ok. 1667), który zawiera szeroką kolekcję traktatów socyniańskich, dokumentów i pamiętek. W ramach projektu powstanie strona internetowa, na której będzie można przeglądać wszystkie dokumenty z Maxima Polonica, a także dokumentować i wyjaśniać ich pochodzenie, kontekst itp. Maxima Polonica zaczęła przyciągać uwagę badaczy w ostatnich latach, ale badania te są utrudnione przez brak łatwo dostępnego wydania manuskryptu.

2) - **dzienniki z lat 1626-1629** głównego działacza i założyciela bractwa Remonstrantów, **Johannesa Wtenbogaerta**. Pamiętniki te odzwierciedlają lata, w których Remonstranci, po okresie wygnania, powrócili do Holandii i zaczęli odbudowywać swój kościół wbrew opozycji i represjom ze strony kalwinistów. W ramach projektu powstanie zarówno papierowe, jak i cyfrowe wydanie tych pamiętników, które do tej pory nigdy nie zostały opublikowane.

Po trzecie, w ramach projektu zbadane zostaną archiwa remonstrantów w Holandii pod kątem materiałów dotyczących relacji z socynianami oraz wszelkich materiałów związanych z XVII-wiecznymi i protooświeceniowymi debatami na temat natury człowieka, racjonalizmu, tolerancji sekularyzacji i innych istotnych tematów.